

ANN BOMAN

Omsorg och solidaritet – ohållbara argument?

Kvinnliga försäkringsanställda och deras manliga fackliga representanter ställer samma krav när det gäller villkoren för datoriseringen. Men Ann Boman har i en undersökning funnit att motiven och argumenten bakom kraven skiljer sig helt mellan de båda grupperna. Kvinnorna motiverar sina krav med omsorg om och solidaritet med arbetskamrater och kunder. Sådana argument saknas helt i fackets motivering.

Datoriseringen i arbetslivet och dess konsekvenser diskuteras idag allt mer. Vanliga uttryck i den debatten är: rationalitet, effektivitet, ekonomiska konsekvenser osv. Ofta förs diskussionen på ett tekniskt/ekonomiskt plan och man har ibland svårt att föreställa sig att det handlar om människor. Vilka är det då som för dessa diskussioner? Jo: politiker, chefer, tekniker och ekonomer, alla i huvudsak män.

Jag skall här redovisa ett praktiskt exempel på hur kvinnor inom ett fackförbund uttrycker sig och argumenterar kring datorisering. Exemplet visar att man kan formulera samma krav utan att argumenten och motiven bakom dem är desamma.

Försäkringskassornas datorisering

De allmänna försäkringskassorna administrerar sjukpenningssystemet, pensionsystemet och andra 'trygghetsåtgärder' i Sverige. Till hjälp för denna omfattande verksamhet har det byggts upp ett ADB-system som hör till de större i landet. Regeringen tillsatte 1977 en parlamentarisk utredning för att utreda frågan om en lämplig organisation av datordriften inom försäkringskassorna. Utredningen kallas

ALLFA-utredningen (utredningen om den allmänna försäkringens ADB-system).

Parallellt med den parlamentariska utredningen pågår vid Arbetslivscentrum ett forskningsprojekt kring datoriseringsproblemen inom försäkringskassorna (en fallstudie inom PAAS-projektet). Orsaken till denna studie är att Försäkringsanställdas Förbund (FF) vände sig till Arbetslivscentrum för att få hjälp med forskning kring effekterna av datoriseringen inom området. FF tillhör LO och organiserar så gott som all personal inom försäkringskassorna. Förbundet har ca 18 000 medlemmar varav ca 90 % är kvinnor.

Resultatet av samarbetet mellan PAAS-projektet och FF blev ett studie- och informationsmaterial om datoranvändningen inom försäkringskassorna. Förbundet startade våren 1980 studiecirkel över hela landet där detta material användes. Cirkelarna fick genomföras på betald arbetstid, vilket är en av orsakerna till att så många som hälften (ca 9 000) av förbundets medlemmar deltog i cirkelarbetet.

Synpunkter och krav från cirkelarna dokumenterades och sändes till PAAS-projektet som bearbetade och sammanställde dem. Utifrån de synpunkter och krav som redovisats från cirkelarna har förbundet tillsammans med projektet sedan tagit

fram ett fackligt handlingsprogram – 'ADB inom försäkringskassorna'.

Detta är ett ovanligt sätt att utarbeta ett fackligt handlingsprogram. Cirkelarna arbetade bl a med att bedöma befintligt datasystem och att föreslå förändringar i det. Medlemmarna i förbundet, de som använder datasystemet, fick genom studie-cirkelarna ett direkt inflytande över handlingsprogrammets utformning. Detta arbetssätt kan också vara en modell för att stimulera till facklig aktivitet.

Två sätt att argumentera

Det jag här redovisar bygger på de synpunkter cirkelarna haft kring *ett* av studiematerialets avsnitt, närmare bestämt det som behandlar *sysselsättning* och *datasystemutveckling*. Cirkelarna hade till uppgift att redovisa viktiga krav på datoranvändningen ur *sysselsättnings*synpunkt. De krav som ställs i cirkelarna är bl a:

- bibehållen sysselsättningsgrad
- ökad tid för utbildning av personalen
- ökad service till allmänheten
- facklig vetorätt vid införandet av ny teknik

I handlingsprogrammet – som till största delen är skrivet av män – har man i relativt stor utsträckning tagit med dessa krav. Som jag tidigare nämnt består FF av ca 90 % kvinnor. Man kan ställa sig frågan: *Vad kommer fram när så många kvinnor får yttra sig över ett material om datorer?* Vid en genomgång av svaren från cirkelarna kan man tydligt se att det är vanligt med en, vad jag skulle vilja kalla 'omsorgs-solidaritetstänke' bakom argument och uttryckssätt. De *krav* som ställs i cirkelarna och de som ställs i handlingsprogrammet sammanfaller till stor del. Vad som skiljer handlingsprogrammet och cirkelsvar åt är på vilket sätt man *motiverar* sina krav. Jag ska här citera några av de cirkelsvar som jag anser vara typiska exempel på en argumentation grundad på kvinnliga värderingar, där 'omsorgs-solidaritetstänkarna' tydligt kommer fram.

A: Utslagning kostar

Många av cirkelarna tog upp datorisering och sysselsättning ur ett vidare perspektiv än att enbart gälla sysselsättningen inom kassorna. Man tog upp frågor som arbetslöshet, utslagning och kontaktlöshet. Också drivkraften bakom datoriseringen diskuterades:

'Det är redan allt för stor arbetslöshet och utslagning i samhället på grund av att det är de ekonomiska intressena som har makt och inflytande. Viktiga krav är att det skall vara de sociala motiven som styr datoranvändningen, inte de ekonomiska'.

'Vi ser en fara i att alla enkla arbetsuppgifter försvinner. Vi måste behålla en del av dem för att underlätta för dem som skall in på arbetsmarknaden och för dem som inte klarar kvalificerade arbetsuppgifter'.

'Vi måste tänka på våra barn. Ökad arbetslöshet leder till kriminalitet'.

'Genom rationalisering blir människor arbetslösa och inom försäkringskassorna drabbas kvinnorna hårdast, då de oftast har de lägst betalda arbetena. Med arbetslöshet följer många individuella haverier, men kostnaderna för dessa räknas inte. Vad man vinner genom rationaliseringar, förlorar man kanske på utslagning'.

'Kostnaderna för arbetslöshetsunderstöd, vård av fysiskt och psykiskt nedbrutna individer måste vida överstiga kostnaderna för att behålla en hög personaltäthet – vilket ger en bättre och mer personlig service och skapar lyckligare människor på båda sidor om försäkringskassans disk'.

'Kostnaderna för psykiskt och socialt lidande som orsakas av att man ej behövs i samhället, kan ej räknas i pengar. Om alla samhällskostnader tas med i beräkningen, är det tveksamt om det överhuvudtaget blir någon vinst med införande av data. Varje vidareutveckling av datorer naggar på kontakten människor emellan. Ensamhet är det största proble-

Vykort av Dea Trier Mørck, Kvindeceneret i Grevinde Danner Stiftelsen, Köpenhamn.

met i det svenska samhället'.

Vad sägs då i handlingsprogrammet om dessa frågor? Ingenting. Man redovisar att datoriseringen redan haft negativ betydelse för sysselsättningen inom ett antal branscher. Detta tar man, helt riktigt, till intäkt för att också arbetstillfällena inom försäkringskassorna riskerar att gå förlorade. Cirklarnas diskussioner om *konsekvenserna* av en minskad sysselsättning behandlas inte alls i handlingsprogrammet. Är detta argument som blir förbigångna när män diskuterar frågan? Är det argument som grundar sig på speciella kvinnoerfarenheter?

B: Service eller snabbköp

En god service till allmänheten menade många cirklar vara en förutsättning för att arbetet skall kännas meningsfullt. Man menade också att de rationaliseringsvinster som uppstår genom automation kunde användas till att förbättra servicen:

'Vi får inte minska antalet sysselsatta vid försäkringskassorna. Vi kan däremot omfördela resurserna för att öka service och kvalitet'.

'Servicen får heller inte bli sämre, så att försäkringskassorna blir "snabbköp" där personalen inte känner till varorna'.

'I första hand bör allmänheten ha tillgång till mänsklig kontakt. Tänk att kanske vid allra första besöket på en försäkringskassa konfronteras med en optisk läsare. Samhället kommer alltid att bestå av personer som inte är vare sig A-människor eller fullfjädrade tekniker'.

'Vi vill behålla personlig service och närlinjekontakt med människor'.

'Vi behöver varandra och allmänheten behöver oss – inte bara en opersonlig och obeveklig dator'.

Handlingsprogrammet tar också upp frågan om en god service till allmänheten: 'Socialförsäkringens höga servicenivå vad gäller dess materiella innehåll och dess omfattning går att kombinera med en hög servicenivå på kassornas sätt att erbjuda sina tjänster. En hög servicenivå i det avseendet gagnar också personalens intressen. Deras tillfredsställelse och motivation för sitt arbete stiger om den direkta nära kontakten med de försäkrade förstärks'.

Handlingsprogrammet tar visserligen upp vikten av en god service till allmänheten, men på vilket sätt? 'Omsorgs-solidaritetstankarna' som så tydligt avspeglar sig i citaten från cirklarna, dränks helt i det manligt-tekniska språket i handlingsprogrammet. Är citaten från cirklarna exempel på ett uttryckssätt som blir förbigånget, när män diskuterar frågan? Är det ett uttryckssätt som grundar sig på speciella kvinnoerfarenheter?

Omsorgen som försvann

Vad jag med dessa jämförelser vill visa, är att kvinnor utifrån sina speciella erfarenheter och värderingar ställer sig andra frågor, argumenterar och uttrycker sig annorlunda än män, när de diskuterar exempelvis datorisering. Det är frågor, argument och uttryckssätt som uppenbarligen riskerar att bli förbigångna av beslutsfattarna, dvs män.

Bakom de resonemang som förs i de citerade cirkelsvaren finns ett ganska brett och långsiktigt perspektiv. Man

diskuterar i termer av kostnader, vinst och rationalisering, men ser då på konsekvenserna för *hela* samhället. Man ger omsorg och solidaritet ett egenvärde. I handlingsprogrammet krymper detta perspektiv. Kraven är i stort sett desamma, men de motiveras här enbart med att man vill lösa kortsiktiga, akuta problem inom försäkringskassorna. Argument som omsorg och solidaritet är inte längre giltiga. *Hade handlingsprogrammet sett annorlunda ut om de citerade kvinnorna fått skriva det?*

LITTERATUR

- ALLFA-utredningen*. Fallstudie inom PAAS-projektet. Arbetslivscentrum, Arbetsrapport 1979:14.
DATORN, Studie- och informationsmaterial om datoranvändning i försäkringskassorna. Arbetslivscentrum i samarbete med Försäkringsanställdas Förbund, Brevskolan 1979.
DATORN-studiecirkelsvar. Analys och sammanställning från sjuhundra (700) studiecirkelklar vid försäkringskassorna. Arbetslivscentrum i samarbete med Försäkringsanställdas Förbund, Brevskolan 1980.
ADB inom försäkringskassorna. Handlingsprogram för Försäkringsanställdas Förbund, 1980.

SUMMARY

Parts of the Swedish National Insurance system have been increasingly computerized. Members of the Insurance Union (which consists 90 % of women) have participated in study groups around the implementation and usage of computers within this system. Viewpoints and demands arising from these study groups have been used as a basis for a union 'policy proposal'.

Ann Boman has looked at the extent to which these demands (as expressed chiefly by *women*) are reflected in the demands of the union 'policy proposal' (as formulated by *men*). She found that while the content of the demands was basically the same, the justification and arguments for these demands differed. Solutions to acute, short-term problems was the main justification for the authors of the union 'policy proposal'. Arguments stemming from 'caring and solidarity' – which the women saw as being important – were no longer included. Boman ends her article by asking whether the 'policy proposal' would have been different if the women themselves had been given the opportunity to formulate it.

Ann Boman
 Arbetslivscentrum
 Box 5606
 114 86 Stockholm
 Sweden